

ACȚIUNI ALE MASELOR POPULARE DIN JUDEȚUL BISTRIȚA — NĂSĂUD ÎMPOTRIVA ODIOSULUI DICTAT DE LA VIENA.

VASILE ILOVAN

Așezat în partea de nord-vest a României Socialiste, județul Bistrița-Năsăud, străveche vatră de cultură și civilizație, în milenara sa existență a înfruntat, alături de întreaga țară, toate vicisitudinile istoriei, toate furtunile care s-au abătut asupra sa din cele mai vechi timpuri și culminând cu marea nedreptate făcută poporului român în august 1940, când cei doi dictatori din Europa, Hitler și Mussolini, încălcând cele mai elementare norme de drept internațional, au amputat nordul Transilvaniei din trupul României și împotriva adevărului istoric, l-au cedat Ungariei horthyste.

Și dacă aceasta a fost soarta poporului român de la nașterea sa, deci și a populației din acest colț de țară, ea n-a fost mai blindă nici mai tirziu, când din cauza așezării noastre — după cum afirmă cronicarul — „la poarta tuturor furtunilor”, a trebuit să suporte toate poftele lacome ale unor vecini puternici care sub diferite pretexte — și pretexte s-au găsit destule, sau au fost inventate — au căutat veacuri de-a rândul să ne cotopească, ținându-ne mereu sub amenințarea sclaviei și a exterminării noastre ca individualitate etnică. „Această împrejurare, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, a făcut ca timp de peste 400 de ani poporul nostru să fie obiectul unei permanente politici de dominație străină, să îndure mari privațiuni, să ducă lupte grele pentru a-și apăra libertatea, neatîrnarea, propria ființă, pămîntul străbun”¹.

Din această cauză, veșnic în stare de alarmă, trăindu-și viața pe muchie de cuțit, poporului român, care părea o jucărie fragilă în mâinile tuturor coloșilor, nu-i rămînea decît să facă față tuturor acestor va-

¹ Nicolae Ceaușescu. *Expunere la Congresul educației politice și al culturii socialiste*, Ed. pol., București, 1976. p. 13.

luri trecătoare, fie retrăgîndu-se pentru moment din fața lor, fie în cele mai multe cazuri, înfruntîndu-le avînd izbînda de partea sa și dovedind că un popor care de la nașterea sa își are obirșia pe acest pămînt, nu poate fi nici îngenunchiat, nici exterminat, ci din contră, de existența și trăirea lui milenară trebuie să se țină seama. Trebuie să se țină seama pentru că acest pămînt străbun al cetății carpatice este pentru noi, unicii băștinași, însăși viața și existența noastră. Din el ne tragem seva muncii noastre fecunde cu zîmbetul însorit al recoltei, în el și-au zidit străbunii adăpost împotriva tuturor vifornitelor din vremuri de cumpănă, iar noi lăcaș de veșnică trăinicie; în adîncul măruntaielor lui se ascund ocrotitor mărturiile trecutului, care ne vorbesc prin glasul vestigiilor arheologice despre existența noastră pe acest teritoriu de la Burebista, Decebal și Traian, la Gelu, Mircea, Ștefan, Mihai Vodă Viteazul, Cuza și pînă în zilele noastre. La acest tezaur documentar se alătură în mod logic și cu multă putere de convingere castrele romane de la Orheiul Bistriței, Ilișua, Livezile, sau ruinele cetății Rodnei și Ciceului, dovezi sigure ale trecutului nostru istoric și ale existenței noastre pe pămîntul strămoșesc din acest pitoresc colț de țară.

Vorbînd despre rolul descoperirilor arheologice în confirmarea incontestabilă a continuității noastre pe aceste străvechi meleaguri românești, despre actele de vitejie ale strămoșilor noștri pentru apărarea ființei, graiului și gliei strămoșești, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii la Congresul educației politice și al culturii socialiste, din iunie 1976, spunea următoarele: „descoperirile arheologice, dovezile materiale confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat o viață economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atît pentru existență cît și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și apăra ființa, graiul și glia strămoșească”². De altfel încă din antichitate unii geografi și istorici cunoscători ai adevărului au observat că „localnicii se țin de țara lor, cum se ține copacul cu rădăcinile de pămînt”³. Referindu-se la existența poporului român pe această vatră străbună, învățatul german Albrecht Wirth spunea că: „Neamul românesc este ca un izvor care a izbucnit puternic de sub pămînt, ca să nu se mai ascundă niciodată”⁴.

Această temeinică și durabilă perenitate care ne atestă pe aceste meleaguri strămoșești din cele mai vechi timpuri, a inoculat în conștiința fiecăruia dintre noi acel sentiment unic, adînc și curat, cristalin ca apa izvoarelor și înalt ca piscurile munților ce ne înconjoară, care se numește țară, se numește plai, se numește glie. El își trage seva din rădăcinile adînci și trainice ale trecutului nostru, din albiile rîurilor și fîlnicia copacilor, din respirația caldă a pămîntului și din trecutul glorios al strămoșilor, din autenticitatea portului popular, care în acest

² *Ibidem*, p. 11.

³ cf. S. Mehedinți. *Ce este Transilvania*, M.O. Imprimeria națională, București, 1940, p. 16.

⁴ *Ibidem*.

colț de țară își păstrează prospețimea tradiției, din triful atît de fermecător al doinelor și din pasul molcom și sigur al horelor. Acest sentiment măreț și purificator îl întîlnim în datinile noastre, în proverbe și zicători, îl rostesc cu seninătatea orizontului deopotrivă toate vîrstele, îl întîlnim în faptele străbunilor și lumina prezentului nostru tot mai înălțător, în sărbătorile izbînzilor cotidiene. Acest sentiment atît de măreț și candid se cheamă Patrie. Patria ne-a fost întotdeauna hrană, credință și scut, leagăn de zămislire, mijloc de rezistență și dezvoltare, ideal de luptă și dezrobire, țel suprem al trecutului nostru triumfal și al prezentului tot mai înălțător.

Integritatea patriei, unirea în cuget și simțiri a tuturor celor ce vorbesc aceeași limbă, păstrează același port și obiceiuri, setea de libertate, de progres și de o viață mai bună, i-au dat poporului nostru forța și tăria să răzbată prin furtunile istoriei, să-și păstreze permanența teritorială, ființa sa națională, și împotriva tuturor vicisitudinilor, să înainteze, pe calea progresului material și spiritual, a propășirii și bunei stări.

MASELE POPULARE, FORȚA ACTIVĂ ÎMPOTRIVA FASCIZĂRII ȚĂRII

Credincioase idealurilor milenare de libertate, unitate și independență națională, masele populare din acest străvechi colț de țară românească, cei din părțile Năsăudului, Someșului, Bîrgăului, de După Tîrg și din părțile Ciceului, încă de la apariția sa, au privit fascismul și varietatea formelor sale cu multă dezaprobare și dispreț, socotindu-l pe bună dreptate dușmanul cel mai de temut al omenirii, al civilizației și progresului, al integrității teritoriale și al libertăților democratice. În județul Bistrița-Năsăud, unde de secole trăiesc și muncesc alături de români, maghiari și germani, ura împotriva fascismului, a politicii revizioniste a horthysmului s-a manifestat deopotrivă, atît la români cît și la naționalitățile conlocuitoare. Atitudinea fermă împotriva nazismului a fost impusă în județ și datorită activității unor elemente național-șovine române, maghiare și germane, care în propaganda lor deșăntată încercau să atragă în orbita fascismului diferiți adepți cu ajutorul cărora să-și poată desfășura activitatea lor mirșavă, fascistă și revizionistă. În acest scop, o parte a tineretului german, orbit de activitatea național-socialistă desfășurată de unele cadre didactice, mai ales din orașul Bistrița contaminate de ideologia fascismului german, desfășurau o intensă muncă agitatorică pentru atragerea sașilor în această organizație. Din documentele arhivistice ale vremii rezultă că în cursul anului 1933, „tineri din orașul Bistrița cutreieră comunele, fac propagandă, răspîdesc manifeste în limba germană îndemnînd locuitorii să se înscrie în organizația lui Hitler”⁵. Urmare a propagandei desfășurate de către a-

⁵ Arhivele Statului. Filiala Bistrița. Fond mișcarea muncitorească, dos. 14/1933. inv. nr. 02879

ceste elemente național-șovine, organele administrative și de ordine din mai multe localități informau prefectura județului înspre sfârșitul lui 1933, că în unele comune s-au constituit organizații fasciste și ale Ligii apărării național-creștine (L.A.N.C.), care desfășoară o intensă activitate agitatorică pentru atragerea sașilor în această organizație, mai ales din rîndul tineretului. Postul de jandarmi din comuna Galații Bistriței informează că „în seara zilei de 15 octombrie 1933 în sala primăriei din comuna Dipșa în prezența dr. Helmuth Wolf s-a adunat aproape toată comuna și au făcut propagandă național-socialistă, îndemnînd populația să muncească pentru propășirea Germaniei. Cu această ocazie s-au înscris în organizația fascistă un număr de 31 sași”⁶. Alte documente atestă că la 1 octombrie 1933 notarul, învățătorul, subprimarul și preotul din comuna Dumitra au participat la o mare adunare săsească cu conținut hitlerist, care s-a ținut la Sibiu⁷.

Tot în această perioadă membrii Gărzii de fier își fac apariția și desfășoară activitate legionară la Ilva Mică, Nepos, Telciu și în alte comune, mai ales de pe valea Someșului. La Nepos, informează organele locale, „Duminică 8 octombrie 1933 au sosit în comună studenți care au făcut propagandă în favoarea „Gărzii de fier” îndemnînd locuitorii ca la viitoarele alegeri să voteze cu „Garda de fier”, iar la Telciu în a doua jumătate a lunii octombrie „s-a ținut o întrunire la care au participat 20—30 locuitori. La această întrunire s-a vorbit despre pericolul evreiesc și scopul ce-l urmărește L.A.N.C. Cu această ocazie „s-a hotărît înființarea L.A.N.C.”⁸ cu un comitet format din 6 membri. Cu același prilej în organizație s-au mai înscris încă 7 cetățeni.

În aceste momente de tulburare politică, cînd începeau să se contureze din ce în ce mai mult amenințări la unitatea statală și a independenței României, oamenii muncii din această parte a țării, pătrunși de adînci sentimente patriotice, dînd glas chemărilor Partidului Comunist Român, care s-a situat întotdeauna în fruntea luptei antifasciste și a învîntat de la început caracterul deosebit de nociv al ideologiei fasciste, s-au pronunțat în mod hotărît și au înfierat cu mult curaj întreaga propagandă irațională de expansiune, subjugare a altor popoare și revizuire a granițelor. Atitudinea lor potrivnică față de agitația fascist-revizionistă întreținută de hitleriști și horthyști, față de acțiunile organizate de elementele național-șovine incitate de Berlin și Budapesta, s-a manifestat atît în presa vremii, cu ocazia adunărilor populare, a cercurilor pedagogice ale cadrelor didactice cît și în rîndurile tineretului premilitar.

Ziarul „Săptămîna” în articolul „Lipsa unei pregătiri sufletești” referindu-se la agitația revizionistă și la educarea tineretului în acest spirit scria următoarele: „Cel ce ascultă posturile de radio din Budapesta, rămîne surprins pe propaganda războinică ce se face în Ungaria. În

⁶ *Ibidem*, inv. nr. 17936.

⁷ *Ibidem*, inv. nr. 17847.

⁸ *Ibidem*, inv. nr. 18501.

toate vorbirile ce se rostesc cu diferite ocazii, oratorii țin să accentueze că neamul unguesc a fost neîndreptățit prin răpirea teritoriilor ce le-a stăpinit odată și că această nedreptate nu mai poate dăinui, deoa-rece i se impune datoria de a se pregăti la luptă⁹. În acest spirit al fascismului și revanșismului șovin, remarcă ziarul, se face și educația tineretului în școli. „Micile odrasle sînt inhibate de ură împotriva națiunilor învecinate și crescute pentru o misiune sfîntă, aceea de a recuceri cu armele teritoriile smulse din trupul patriei”¹⁰.

Drept răspuns la toate aceste acțiuni provocatoare și în județului Bistrița-Năsăud, ca de altfel în întreaga țară, se organizează întruniri ale elementelor antifasciste, adunări, manifestații în cadrul cărora este demascată propaganda fascistă și revizionistă. O astfel de manifestație împotriva propagandei revanșarde a avut loc la Bistrița în 1 decembrie 1932, cînd sute de oameni ai muncii din oraș și comunele învecinate au înfierat cu vehemență politica de învrăjpire națională și de revizuire a tratatelor¹¹. Același ziar, după un an și ceva, sesizînd intensificarea politicii naziste și a propagandei antistatale cît și lipsa de ripostă categorică din partea partidelor burgheze din România, în unul din numerele sale din ianuarie 1934 conchidea: „În ce privește neamul nostru, nu puțini sînt politicienii străini care ne dușmănesc și ne voiesc răul. În deosebi conducătorii statului ungar, nici după scurgerea atîtor ani de la încheierea păcii, nu se pot împăca cu ideea de a nu stăpîni Ardealul. De aceea se agită și țipă că dacă nu recapătă Ardealul lumea se prăpădește”¹². Articolul în finalul său reproșează partidelor burgheze și conducătorilor acestora că de toate se ocupă numai de viitorul țării nu. „Cu durere trebuie să spunem că această unire nu există și că țara e împărțită într-o mulțime de partide politice care să sfîșie între ele mai vrăjmaș ca fiarele”¹³. Dealtfel, acest reproș nu era decît o revenire la cel făcut cu un an în urmă, cînd autorul articolului, profesorul Ștefan Lupu, fiu de muncitor, care avea tangență cu mișcarea muncitorească și de partid prin însăși originea sa, spunea: „La noi se face numai politică, de viitorul țării nu se ocupă decît foarte puțini”¹⁴. (Referirea vizează activitatea P.C.R. n.n.).

Acțiunile de demascare a politicii de subjugare a popoarelor și, de revizuire și răpire a unor teritorii din trupul României, de menținerea independenței și suveranității naționale, găsesc un larg ecou în rîndurile cadrelor didactice cu vederi progresiste din județ care cu prilejul cercurilor pedagogice înfierează cu mult curaj intențiile revanșarde ale horthysmului. Cu ocazia cercului pedagogic al învățătorilor de pe valea Ilvelor, în ziua de 6 decembrie 1936 în comuna Ilva Mică s-a ținut o adunare culturală, la care au participat un mare număr de cetățeni, că-

⁹ „Săptămîna”, VI. nr. 223 din 14 aprilie 1933.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

roră învățătorul Valentin Nechiti, directorul școlii primare din localitate, le-a vorbit despre: „Iubirea de patrie și politica revizionistă horthystă”¹⁵.

Poziție înaintată împotriva fascizării țării, a activității de trădare a intereselor poporului român dusă de către Garda de fier, au avut elementele progresiste, cu viziuni democratice mai ales din rîndurile social-democrației germane din orașul și județul Bistrița-Năsăud, care în presa vremii au combătut și au luat poziție fermă împotriva ideologiei naziste, a planurilor și metodelor hitleriste, a rolului nefast al organizațiilor național-socialiste din țara noastră și a legăturilor acestora cu fascismul german. În coloanele presei județene române și germane a fost dezvăluită perfidia reprezentanților curentului pro-german, a căpeteniilor hitleriste, cu privire la pretinsa nesupunere de către Reich a tendințelor revizioniste ale Ungariei horthyste și a caracterului fascist al diferitelor organizații. Astfel Ziarul german „Bistrizer Deutsche Zeitung” în articolul „Die Umschuldslämmer” (mieii nevinovați), cu mult iz de ironie spunea următoarele despre „loialitatea” organizației fasciste din România față de statul nostru: „Mișcarea lor nu reprezintă o amenințare, ci o „întărire a statului”. Granițele României le sînt sfinte. Ba chiar cer o extindere a statului... Tratatete de pace? Să fie revizuite numai cel față de Germania”. Falsitatea acestor afirmații, fățarnicia care se ascunde în spatele lor au dovedit că propaganda fascistă și revizuirea tratatelor interesau deopotrivă și horthysmul maghiar, care era susținut și încurajat atît de Hitler cît și de Mussolini. Întîmplarea a făcut că tocmai în acele zile să fie primit la Hitler primul ministru al Ungariei, iar presa național-socialistă să laude grozav pe național-socialiștii unguri pentru că ei au cerut prima dată revizuirea tratatelor și au auzit pentru prima dată în obrazul lumii cuvintele: „Nem, nem soha”¹⁶. În alt articol „Die Selbsthilfe” din același ziar, muncitorul tipograf Gustav Zikeli atrăgea atenția sașilor din județ asupra faptului că „starea de tensiune ce domnește în viața politică a minorității naționale este sporită prin faptul că mai nou „Selbsthilfe” are un ziar prin care preamărește ideile național-socialismului și caută să arate că înțelegerea dintre această organizație și Partidul lui Cuza va fi înspre binele naționalității germane”. Autorul demonstrează apoi că acest naționalism pe care-l promovează dictaturile fasciste „n-are nimic comun cu dragostea de neam, ci ațîță la nesfîrșit ura între popoare și transformă viața minorităților într-o nenorocire”. Articolul demască acțiunile extremiștilor naționaliști din diferite țări. „În Italia — arată autorul — există numai școli italienești, chiar și învățarea particulară a limbilor străine este interzisă. De pe vechile pietre de mormînt sînt rase inscripțiile și înlocuite cu cele germane”¹⁷. „La Praga au fost sparte ferestrele hotelurilor și cafenelelor germane de către naționaliștii cehi, iar germanii au fost bă-

15 „Săptămîna”. X. nr. 310 din 3 ianuarie 1937.

16 „Bistrizer Deutsche Zeitung”, nr. 53 din 1933.

17 *Ibidem*, nr. 38 din mai 1932.

tuți"¹⁸. În Ungaria se spune în același articol — lupta de căpetenie pentru maghiarizarea numelor este dusă de către gruparea naționalistă „Elbredomagyarok”. Fiecare german, care nu-și lasă numele său cinstit să și-l preschimbe în unul unguresc, este un trădător de țară și este boicostat¹⁹.

Apreciind situația din România și cîrdășia dintre național-socialiștii germani și căpeteniile legionare — Cuza și Codreanu —, el apreciază că în mod greșit acești conducători sînt socotiți „oameni respectabili cărora regimul le dă mină liberă”²⁰. Parafrazînd exemplele de mai sus, autorul conchide următoarele în legătură cu naționalismul: „Naționalismul însemnează azi idolatrizarea propriului popor, îngîmfare, ură împotriva a tot ceea ce nu aparține poporului propriu”²¹. Demascînd caracterul antimuncitoresc și antimarxist al organizațiilor fasciste, autorul concluzionează în același articol: „Cine distruge și vrea să distrugă organizațiile marxiste în forma în care sînt astăzi, comite o crimă împotriva muncitorilor (...). În lupta de zeci de ani aceste organizații au scăzut orele de muncă (ale muncitorilor n.n.) de la 16—20 ore pe zi, la 8 ore și le-au asigurat un salariu necesar vieții (...). Au ridicat pe muncitori de la animalul de muncă de odinioară și unealta fără voință a patronului, la o poziție socială respectată. Și aceste organizații vreau conducătorii lui Selbsthilfe să le distrugă?”²² În continuare el spune: „apartenența de 40 de ani (este vorba de autorul articolului) în organizațiile internaționale nu mi-au adus nici cea mai mică știrbire în dragostea față de popor și nici unui muncitor nu o să-i aducă”²³. Ironizînd teoriile înguste, exagerate și falsă previziune a organizației „Selbsthilfe”, pentru a cîștiga cit mai mulți adepți, că se apropie o prăbușire și este vorba de a fi sau a nu fi, despre viață și moarte și, că această prăbușire ar putea fi evitată „prin aderarea la „Selbsthilfe” (cu 200 lei taxă de înscriere n.n.) și cu contribuția anuală (cotizație n.n.) de 180 lei”, autorul precizează că această primejdie ne amenință mai ales dacă prietenii poliției și domnului Fabricius, domnul Cuza și Codreanu, ar ajunge la cîrmă. O mai mare primejdie — se spune în continuare — ne amenință prin propaganda conducerii Selbsthilfe pentru delimitarea teritorial-economică”²⁴.

În finalul articolului se exprimă convingerea că „vor fi mulți cei care vor trece la atac, acei care au privit pînă acum cu liniște mașinările Selbsthilfe-ului, dar care acum au ajuns la capătul răbdării, toți care de fapt nu au dragostea față de popor pe buze, dar o poartă în inimi și care nu privesc trufia și pe oamenii Selbsthilfe-ului ca pe niște înnoitori de popor, toți aceștia au să formeze un front comun”.

18 *Ibidem*.

19 *Ibidem*.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*.

24 *Ibidem*.

Hotărîrea elementelor progresiste din rîndul sașilor de a lupta în mod deschis împotriva organizației fasciste, a produs mare derută în rîndurile Partidului Național Socialist. „Cu ocazia unui discurs programatic — se arată într-un alt articol al gazetei germane — nou numitul Gaufürer al Transilvaniei a analizat această hotărîre, apoi un al doilea subcomandant a scris un articol în Kronstadterzeitung care, de asemenea, se ocupa cu național-socialismul. Cînd citești acest articol — spune autorul — trebuie într-adevăr să te minunezi din ce fel de ființe „nevinovate”, pînă acum greșit înțeles, este format acest partid; îți mîنینcă direct din mină. Convingerea lor creștinească, desigur, îi îndeamnă la așa ceva” „nu să urască ci să iubească” (...). Dreptul la atac, la minciună și degrinare le au numai național-socialiștii. Dacă te pretezi să te așezi în defensivă, îi apuci de beregată. Nu este aceasta revoltător? de vreme ce ei sînt alții de „patrioți” și au cele mai bune intenții față de toată lumea?”²⁵. Articolul îl ironizează pe Fabricius care fiind „din mila lui Dumnezeu conducătorul teritorial al germanilor din România nu găsește de cuviință să se ocupe de problemele mărunte” (un meșter n-o să cîrpească doar pantofi), lui îi **trec prin mințe** lucruri cu mult mai importante”, iar drept rezultat al acestei politici este „înstrăinarea sașilor de celelalte naționalități conlocuitoare și privirea lor cu încredere de către aceștia”²⁶.

Mai tîrziu, peste cîțiva ani, în 1936, cînd fascismul german începe să-și dea cărțile pe față, în rîndurile comunității săsești se înregistrează frămîntări și mai pronunțate. Același ziar în coloanele sale inserează discuțiile care se poartă în sinul organizațiilor populare săsești și a partidului „Gust” (o altă organizație fascistă) discuții care scindează din ce în ce mai mult pe sași, deschizînd cale liberă în rîndurile lor a ideilor național-socialiste. Articolul : „Dem chaos entgegen” (împotriva haosului) îngrijorat de sciziunea conturată în rîndurile comunității săsești încearcă să lămurească urmările acestei scindări și nesinceritatea, infidelitatea organizațiilor fasciste față de comunitate, „...noțiunea de comunitate națională s-a transformat azi într-o noțiune politică prin fanatism de partid, ambiții, dorința de stăpînire, ura personală împotriva adversarilor politici. Fiecare dintre cele două partide ale lui Gust și Fabricius nu sînt sincere și fiecare gîndește altfel despre comunitate”²⁷. În articol se pune mai departe întrebarea : „Este din punct de vedere politic înțelept ca astăzi, cînd se izbesc în întreaga lume contradicțiile dintre fascism și democrație, cînd azi sau mîine ar putea să bubuie tunurile și lumea să fie scaldată într-o baie de sînge, să vrei să legi o minoritate populară de un program politic extremist?”²⁸. Aceeași poziție fermă este întîlnită mai tîrziu față de crearea unei noi organizații fasciste fondată de către Fabricius „Die Naf” (Frontul Național de Muncă) care încearcă pe căi ocolite să atragă populația germană în organiza-

25 *Ibidem*.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, nr. 26 din 1936.

28 *Ibidem*.

țiile național-socialiste. În articolul „Die Naf” se explică faptul că „acestei organizații din partidul lui Fabricius nu-i este cunoscut sensul de către 95 % din populație”. În continuare, articolul demască adevăratul sens și caracterul fascist al acestei organizații, spunînd că: „Pe lângă organizațiile noastre normale, a căror reprezentanți au fost aleși în alegeri generale ale sfaturilor locale și circumscripției regionale, se încearcă să se suprapună o a doua organizație, care prin întreaga ei ființă este o formație curat fascistă”²⁹.

Din poziția fermă a elementelor progresiste, a presei, din atitudinea categorică a muncitorilor, țăranilor și unor categorii de intelectuali, se poate concluziona în mod clar că și în acest colț de țară agitațiilor fasciste și revizioniste întreținute de hitleriști și horthyști, acțiunilor organizație de naționaliști și patronate de Berlin și Budapesta, Partidul Comunist Român le-a opus linia sa politică marxist-leninistă în problema națională, de egalitate în drepturi a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare, de înfrățire a tuturor oamenilor muncii din patria noastră fără deosebire de naționalitate, pentru apărarea unității, suveranității și integrității patriei. „Politica națională marxist-leninistă a partidului de întărire a solidarității între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate — se spune în Programul partidului — și-a confirmat cu putere justetea (...) în cadrul mișcării antifasciste din anii 1934—1938 (...), în afirmarea voinței oamenilor muncii, inclusiv de naționalitate maghiară și germană, a întregului popor român de a apăra integritatea și suveranitatea patriei noastre”³⁰. Această linie politică impusă de către partidul nostru în acele vremuri, a fost unul din factorii de seamă care a și împiedicat aplicarea și îndeplinirea planurilor hitleriste din România. Din acest punct de vedere a poziției maselor populare care s-au manifestat fără șovăire împotriva pericolului fascist și au reușit să amâne fascizarea țării merită să fie evidențiate în primul rînd eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933³¹, precum și alte manifestații organizate de partid.

Manifestările antifasciste și antirevizioniste cunosc o amploare mai pronunțată în cursul anilor 1938—1939 cînd atmosfera politică internă și internațională devine tot mai încărcată, ca urmare a instaurării dictaturii regale care adîncește în mod vădit caracterul reacționar al statului. În această perioadă cercurile conducătoare burghezo-moșierești se raliază politiciii de intensificare a exploatării, a măsurilor represive împotriva comuniștilor, care în fruntea forțelor democratice din țară luptau pentru un front larg antifascist. Sînt încurajate elementele extreme, iar reprimarea forțelor antifasciste capătă noi violențe, în condițiile în care pe plan extern Germania hitleristă a trecut la cîmpingerea Europei.

²⁹ *Ibidem*, din 2 iulie 1937.

³⁰ *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate*, Ed. pol., București, 1974, p. 27.

³¹ A. Niri. *Istoricul unui tratat inrobitor*, Ed. șt., 1965, p. 42.

Dar cu toate acestea, la îndemnul și sub conducerea partidului, comuniștii, organizațiile antifasciste, democratice din județ și țară organizează multiple acțiuni pe șantiere, în rîndurile muncitorilor și ale tineretului. Pentru a preveni, de pildă, activitatea antifascistă în rîndurile lineretului premilitar, Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat în 28 mai 1938 transmite Prefecturii județului Bistrița-Năsăud următorul ordin: „Inspectoratul pregătirii premilitare ne aduce la cunoștință prin adresa nr. 4862/1938 că aceea instituție care stringe în fiecare duminică tineretul de la 18, 19 și 20 ani pe bază de recensămînt, din tot cuprinsul țării, inițiindu-l în ședință de 3—4 ore, asupra educației fizice și sufletești și dîndu-i elemente de instrucție militară, a fost în nemărate rînduri acuzată că elemente subversive cu ideologii periculoase (este vorba de propaganda antifascistă dusă de către comuniștii n.n) pentru tineret, cere a se lua măsuri pentru asigurarea unui control lesnicios, permanent și ușor de verificat la fiecare ședință. În acest scop se recomandă ca la această pregătire să participe organele administrației de stat, pretorul, primarul, șeful de post, preotul etc., săteni de frunte, părinții tinerilor premilitari”³². Frecvente se dovedesc cazurile de agitație antifascistă, și împotriva dictaturii regale, a ordinii instaurate de aceasta, în rîndurile celor 8000 de muncitori de la șantierul liniei ferate Ilva Mică — Vatra Dornei. Îngrijorat de starea de spirit în rîndurile muncitorilor de pe acest șantier, de nemulțumirile împotriva regimului, a condițiilor grele de muncă și a unei tensiuni politice ridicate, șeful postului din Ilva Mare se adresează legiunii de jandarmi pentru a-i crește efectivul de militari. „Efectivul postului de jandarmi din Ilva Mare — se menționează în adresă — compus din șeful postului, ajutorul lui și 2 soldați în termen, este cu totul insuficient avînd în vedere lucrările de construire a liniei ferate unde sînt lucrători străini circa 8000 suflete, este nevoie de un efectiv mai mare, căci altcum nici măsurile administrative luate de noi în marginile competenței noastre legale nu au nici un efect, neavînd măsuri de constrîngere față de cei renitenți și călcători de lege”³³.

Prevăzînd pericolul care pîndește România mai ales după acordul de la Munchen, Partidul Comunist Român în repetate rînduri a avertizat partidele politice, pe rege, despre primejdia ce planează asupra țării noastre. „...ne pîndește o mare primejdie — se spune într-un manifest elaborat și difuzat în noiembrie 1938 de P.C.R. Ghiarele hitlerismului cotropitor, după ce au sfîșiat Cehoslovacia, se pregătesc să se înfingă în trupul României. Pășările de pradă care stăpînesc azi Germania, încurajate de vînzarea rușinoasă de la Munchen, rotesc tot mai îndrăznet de-asupra pămîntului țării noastre, bogat în grîne și petrol”³⁴.

Avertismentele au devenit și mai frecvente, mai ales după încheierea tratatului de înfeudare economică din martie 1939 în urma căruia

32 Arhivele Statului. Filiala Bistrița. Pachet 33—34—35/1938. dos. 12, f. 1.

33 *Ibidem*, dos. 7, f. 1.

34 Train Bunescu, *Lupta poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena*, Ed. pol., Buc., 1971, p. 38.

tot felul de consilieri germani au început să invadeze România, atît în scopuri de spionaj, de ațîtare națională, de sprijinire a elementelor leționare, cît mai cu seamă de acaparare treptată a petrolului și grîului românesc, produse atît de necesare fascismului german pentru continuarea măcelului declanșat în Europa.

Într-un document apărut imediat după tratat, P.C.R. atrăgea atenția că: „încheierea tratatului înrobitor, în condițiile date pune în pericol independența națională și integritatea teritorială a țării, că Reichul hitlerist va întreprinde, fără doar și poate, noi presiuni pentru a înfăptui întii acapararea economică deplină, iar apoi subordonarea politică a țării, care se află expusă agresorului hitlerist”³⁵. N-a trecut însă multă vreme și evenimentele au confirmat previziunile P.C.R. în sensul că acest tratat a transformat România într-o feudă a Reichului. Înrăutățirea situației maselor populare din țară, restrîngerea consumului intern, lipsa produselor de strictă necesitate, inflația, creșterea prețurilor și a impozitelor au fost doar cîteva din urmările „colaborării” cu Germania fascistă.

Urmările acestei „colaborări” nefaste s-au resimțit și în economia județului nostru, mai cu seamă în sistemul de aprovizionare a populației, în lipsa produselor pe piață și a prețurilor ridicate mai ales la produsele alimentare. În darea de seamă asupra stării de spirit a populației înaintată prefecturii județului la 31 octombrie 1939 de către poliția orașului Bistrița se precizează următoarele: „Piața s'a resimțit în scumpete excesivă care poate nu a mai cunoscut-o nici orașul Bistrița și nici județul. Atît zarzavaturile cît și colonialele și alte articole de alimente au excelat în scumpete. Ca și în trecut nu s'a luat nici acum vreo măsură de îndreptare a răului care atinge întreaga populație din toate clasele sociale (...). În special se resimte lipsa grăsimii care sub pretextul necesităților armatei este speculată în mod grosolan cu prețuri fără precedent”³⁶. Urmările acestei stări de lucru au făcut ca „județul nostru și orașul Bistrița să se bucurе de reputația unuia dintre cele mai scumpe județe din țară”³⁷.

După o lună de zile aceleași organe informau prefectura că din cauza ridicării prețurilor la produsele alimentare situația a devenit și mai precară: „Toate piețele județului nostru au ridicat prețurile la alimente într-un mod necunoscut pînă în prezent. Ouăle care înainte se vindeau cu 1 și 1,50 lei bucata, în prezent se vînd cu 3—4 lei bucata. Lemnele de foc care se vindeau cu 8—900 lei stînjenu, azi se vînd cu 1200—1300 lei. Laptele de la 2—3 lei litrul se vînd cu 5—6 lei, brînză de oaie de la 35—38 lei kg, se vînd cu 50 lei, iar fasolea uscată de la 3—4 lei ulcica de un litru, azi se vînd cu 14—16 lei”³⁸.

Din această cauză, se arată în prima dare de seamă (31 octombrie 1939), „cei ce sînt obligați să lucreze în el (în județ n.n.) ca funcționari

35 A. Niri, *op. cit.*, p. 278.

36 Arhivele Statului. Filiala Bistrița. Fond Mișcare muncitorească. dos. 21/1939, inv. nr. 15115.

37 *Ibidem*.

38 *Ibidem*. inv. nr. 16351.

publici sau alții, fug din județ numai din cauza scumpetei lui³⁹. La toate acestea se mai adaugă și intensificarea propagandei agenților hitleriști de nazificare a populației germane din țară și de folosire a ei în diferite scopuri antistatale. Comentind presiunile la care erau supuși cetățenii români de origine germană de către agenți ai Gestapoului hitlerist veniți în țară în număr mare ca urmare a semnării tratatului economic din martie 1939, *Gazeta „Lausanne”* constată că: „mobilul acestei activități viza nazificarea naționalității conlocuitoare germane din România, pregătirea ei în scopul unor acțiuni interne antistatale”⁴⁰.

Penetrația Germaniei naziste în economia României și perspectivele subjugării sale politice totale, au provocat o puternică reacție în cadrul opiniei publice din țările vecine, sau cele amenințate în mod direct de agresiunea fascistă. În U.R.S.S., de pildă, „*Pravda*”, „*Izvestia*” și alte cotidiene de mare tiraj au adus numeroase amănunte în privința caracterului negativ pe care îl aveau clauzele economice impuse României, comentind totodată pericolul real al pierderii independenței sale naționale⁴¹.

Însă cu toată această situație simptomatică, cu toate avertismentele Partidului Comunist, ale altor forțe și personalități progresiste, regele și acoliții săi au încurajat Garda de fier și astfel România a fost împinsă în brațele Germaniei naziste și apoi, treptat, treptat dezmembrată și ținută în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice.

Precipitarea evenimentelor și izolarea României pe plan internațional, intensificarea propagandei fasciste și revizioniste desfășurată de hitleriști și horthyști, concentrările de trupe și acțiunile provocatoare de la frontiera ungaro-română, presiunile exercitate de Germania și Italia asupra României la care trebuie adăugată și înfatuarea patriotică a cercurilor conducătoare române, creșterea influenței forțelor profasciste și legionare, au provocat mare îngrijorare în rândurile maselor populare, a tuturor celor ce le era dragă patria, glia străbună, independența și suveranitatea ei.

O stare de neliniște, de nesiguranță și de profunde frământări se înregistrează în rândurile maselor muncitoare de naționalitate maghiară din județ, care, solidare cu mișcarea patriotică de rezistență a poporului român, s-au pronunțat în mod categoric împotriva revizuirii granițelor, sau a unei eventuale schimbări de populație declarind că „sub nici un motiv nu părăsesc locurile pe care trăiesc din moși strămoși”⁴². Majoritatea maghiarilor — se spune într-un alt document — în special tărânamea manifestă o atitudine ostilă față de această propagandă, declarind că nu vor părăsi România pentru a se duce în Ungaria, deoarece știu ce îi așteaptă de la magnații maghiari⁴³.

39 *Ibidem*, inv. nr. 15115.

40 Olimpiu Maticescu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Ed. Dacia Cluj-Napoca, 1975, p. 97.

41 *Ibidem*.

42 Ladislau Bányai, *Uniunea oamenilor muncii maghiari din România*, în „*Anale de istorie*”, XIV, nr. 5/1970.

43 Arhiva C.C. al P.C.R. Fond 103. dos. 152. f. 26.

În lucrarea sa „Ungaria revizionistă”, Dr. S. Fenyés analizând politica revizionistă a lui Horthy, arăta printre altele cauzele pentru care populația maghiară din Transilvania nu dorește alipirea la Ungaria. „Maghiarimea din România — se arată în lucrare — ca și cea din statele succesoriale nu este iredentistă nici în întregimea ei, nici măcar într-o parte preponderentă. Iată de pildă muncitorimea. O parte din ea este organizată. Aceasta este împotriva revizuirii. Dar nici partea neorganizată, adică partea cea mai mare a muncitorimii neprofesionale nu se dorește îndărăt în Ungaria”⁴⁴. Analizând poziția țărănimii maghiare autorul conchide: „...ea nu se dorește îndărăt, doar știe foarte bine cât de mare e mizeria proletariatului agricol de acolo, iar aici, i s-a dat pământ și, deși prețurile produselor agricole sînt slabe, aici nimeni nu moare de foamă”⁴⁵. Aceeași poziție este întilnită și în rîndurile meseriașilor și comercianților. „Comercianții și meseriașii, de asemenea, în partea lor cea mai mare, nu doresc să fie realipiți, pentru că oricît de amărită ar fi situația aici, în plină criză, totuși au mai multe posibilități de trai decît în Ungaria”⁴⁶.

Conștiente de urmările nefaste ale politicii de fascizare și revizuire a granițelor, importante pături de oameni ai muncii maghiari și germani au refuzat să dea ascultare acestei propagandă întreținute de Berlin și Budapesta, arătînd că nu doresc să primească sub nici o formă jugul horthyst. Buletinul informativ pe august 1940 al sectorului de pază din județul Năsăud preciza: „Majoritatea maghiarilor sînt foarte îngrijorați de o eventuală stăpînire maghiară, afirmă că marii proprietari unguri le ridică pămînturile din proprietatea lor, care au fost date de statul român prin împrumutări rămînînd astfel iobași”⁴⁷.

Poziția fermă, hotărîtă a elementelor înaintate, progresiste a comunistilor din rîndurile populației maghiare împotriva politicii fasciste de cîmpire și de solidaritate cu populația română pentru apărarea frontierelor României a produs mare mirare și în același timp derută în rîndurile nobilimii reacționare maghiare, care sub masca unei aroganțe patriotice nu făcea altceva decît să-și plîngă propriile latifundii și milioanele de robi pe care i-au exploatat pînă la sînge.

În aceste împrejurări, cînd țara era invadată de tot felul de consilieri germani, era izolată din punct de vedere politic, iar țările vecine și mai ales fascismul horthyst susținut de cel german revendicau pe nedrept o parte din teritoriul Transilvaniei, singurul partid care s-a ridicat împotriva politicii trădătoare a dictaturii regale, a fost Partidul Comunist Român, care chema masele muncitoare, toate forțele progresiste la luptă pentru apărarea granițelor țării, a independenței și suveranității naționale.

⁴⁴ Dr. S. Fenyés, *Ungaria revizionistă*, ed. a IV-a. București, p. 159.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁷ Arhiva M.F.A. — M.St.M. Fond. 352. dos. 4. f. 1068; vezi și A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 171.

Încă în vara anului 1940, Comitetul teritorial al P.C.R. pentru Ardeal și Banat relevînd starea de spirit potrivnică cedărilor teritoriale ce caracteriza marea majoritate a poporului român, într-un raport trimis la Comitetul Central sublinia: „Nemulțumirile în masele largi sînt în creștere în contra guvernului de dictatură regală, mai ales în populația română, aflînd că guvernul regelui a început tratativele cu guvernul lui Horthy”⁴⁸.

Din inițiativa și la chemarea comuniștilor în numeroase localități din țară au avut loc manifestări deschise, fiind adoptate moțiuni prin care erau respinse pretențiile teritoriale ale horthyștilor. Importante pături din rîndurile populației maghiare la apelul **Madosz**-ului au refuzat să dea ascultare propagandei revizioniste, arătînd că nu vor să primească sub nici o formă, nici prin cedare de teritorii, nici prin strămutări de populație jugul fascist⁴⁹. În buletinul contrainformativ al armatei a III-a din 13—26 august 1940 se spunea: „Germanii se arată tot mai potrivnici revendicărilor maghiare. Manifestă preferință pentru stăpînirea românească. Se discută mult problema repatrierii în Germania a tuturor co-naționalilor ce se găsesc în afara Reichului”⁵⁰.

Îngrijorată de situația creată în țară, cît și de propria-i soartă, de însăși viitorul său, populația germană din județ în vara anului 1940 își manifestă dorința de a fi primită în gărzile naționale pentru apărarea patriei. Într-un buletin informativ din 9 mai 1940 despre starea populației se spune următoarele în legătură cu aceasta: „Sașii au făcut demersuri pe lîngă Guvernul Român, pentru a fi primiți în gărzile naționale, cerînd a fi și ei înarmați pentru apărarea teritoriului”⁵¹. Cum guvernul român nu a fost receptiv la această cerere, în preajma Dictatului de la Viena, germanii din județ își manifestă nemulțumirea pentru că nu au fost introduși în gărzile naționale românești și cer a-și organiza gărzi ale lor, separate”⁵².

Tot în această perioadă, în rîndurile populației germane din județ se discuta că: „apreciază negativ poziția guvernului român dacă ar satisface cerințele guvernului horthyst”, „...conducerea statului român ar fi foarte slabă dacă ar ceda Ungariei cele ce cere de la România, cău-tînd a ne sfida”⁵³.

Cu ocazia tratativelor de la Tr. Severin dintre guvernele român și maghiar, în timpul cărora delegația română s-a opus în mod categoric pretențiilor revizioniste maghiare, notele secrete trimise în mare grabă de către organele subordonate guvernului arătau că: „populația română din Transilvania, ca și din întreaga țară, cuprinzînd cele mai diverse categorii sociale respinge cu hotărîre orice idee în legătură cu stîrbirea teritoriului național. Evocînd trecutul istoric, cetățenii arătau că la Alba Iulia „poporul a hotărît unirea cu România, deci asupra Ar-

⁴⁸ A. Simion, *op. cit.*, p. 173.

⁴⁹ Josza Bella, *Evocări*, București, 1971, p. 51.

⁵⁰ Arhiva C.C. al P.C.R. Fond nr. 50, dos. 1704, f. 191.

⁵¹ Arhiva M.F.A. — M.St.M. Fond nr. 352, dos. 4, f. 608.

⁵² *Ibidem*, f. 1068.

⁵³ *Ibidem*.

cealului nu are nimeni dreptul decît poporul ardelean, care voiește să lupte pînă la unul pentru libertatea lui"⁵⁴. Însă împotriva tuturor demonstrațiilor, a sentimentelor patriotice și a oricăror norme de drept internațional, șefii celor două state fasciste cu vădite interese în estul și sud-estul Europei, contrar voinței poporului român, avînd de partea lor și atitudinea de cedare a guvernului și în primul rînd a regelui, care nu cu multă vreme în urmă a acceptat și acel tratat înrobitor, au impus țării noastre odiosul Dictat de la Viena prin care s-a ciuntit pe nedrept din trupul României o suprafață de 43.492 kmp, cu o populație de peste 2.600.000 locuitori, în majoritate români și, s-a predat Ungariei horthyste. Prin sentința imperialismului germano-italian de la Viena, — se spune în documentul „Punctul nostru de vedere” — imperialismul român n-a cedat Ungariei numai un teritoriu de cca 45.000 kmp, ci a supus jugului străin peste un milion de muncitori și țărani români. Dictatul de la Viena a scos și mai mult la iveală prăpastia dintre poporul muncitor și stăpînirea imperialistă română⁵⁵.

Dintre județele răpite de Ungaria horthystă, 5 printre care și județul Bistrița-Năsăud, aveau o populație preponderent românească. Românii erau majoritari și în ceea ce privește numărul plășilor și al satelor. Astfel din cele 60 de plăși care constituiau județele răpite în '40, populația românească era majoritară⁵⁶.

Analizînd structura populației din teritoriul cuprins în actualul județ Bistrița-Năsăud în lumina recensămîntului din 1930, reiese că din totalul populației de 208.336 locuitori, 148.963 adică 71,5 % erau români 19.977 (9,7 %) maghiari și 22.185 (10,6 %) germani. Elementul românesc predomina și în plășile componente ale județului. Astfel în plasa Beclean din totalul de 37.913 locuitori, 27.235 (71,8 %) erau români, 8.193 (21,6 %) maghiari și 46 (0,1 %) germani, iar în plășile Șieu și Rodna procentul populației române era de 60,2 % și respectiv 89,2 %, pe cînd populația maghiară era de 10,2 % și respectiv 4,1 %. În plasa Șieu, după populația românească, mai numeroasă era cea germană, care forma 21,3 %.

Majoritari erau românii în plășile Birgău și Năsăud, unde din totalul populației 65,9 % și respectiv 85,6 % erau români și numai 0,9 % și respectiv 4,1 % maghiari, iar diferența germani, evrei și alții. Același fenomen este constatat și în orașul de reședință Bistrița, în care din cei 14.128 locuitori ciți erau la data efectuării recensămîntului, 5.666 erau români, 1.363 maghiari și 4.461 germani. Comune și sate întregi cum erau Monor, Șieuț, Maieru, Coșbuc, Josenii Birgăului, Ciceu-Giurgești, Ocița, Pinticu, Stupini, Hășmaș, Ciceu Poieni și multe altele erau formate numai din populație românească⁵⁷.

54 L. Bányai, *Din lupta unită a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P.C.R.*, în „Studii, revistă de istorie”, Tom. 19, 1966, p. 485.

55 *Documente din istoria P.C.R.*, p. 309.

56 V. Netea, *Action et écrit contre le Dictat de Viena*, în „Revue Roumanie d'histoire”, Tom. XIII, nr. 5—6, 1974, p. 766.

57 Dr. Sabin Manuilă, *Recensămîntul general al populației române din 22 decembrie 1930*, vol. II, p. 296. 304—306, 414—416.

Dar împotriva acestui adevăr istoric Galeazzo Ciano în numele guvernului fascist italian și comis-voiajorul în șampanie⁵⁸ (după expresia unui publicist străin) Joachim von Ribbentrop, în numele Reichului nazist, au pecetluit verdictul căpeteniilor fasciste, Hitler și Mussolini, care nerespectînd realitatea istorică au lovit în destinele poporului român în cele mai grele clipe ale sale. De altfel, doliul național care a cuprins România după acest act iresponsabil și mișcarea protestatară a maseilor populare din Transilvania, vremelnicele cotropiri, au fost amplu comentate de corespondenții de presă și posturile de radio străine, de întreaga opinie publică. Astfel, un comentator străin făcea următoarea apreciere a ineptiei de la Viena: „Sfărîmarea unității indisolubile a Transilvaniei constituie „un nonsens istoric, geografic, economic, etnic, etc, o absurditate și o amenințare pentru pacea Europei”⁵⁹. Același comentator conchidea în continuare: „nici un chirurg din lume n-ar fi putut proceda la o asemenea operație, demnă, cel mult de mîna brutală a unui măcelar”⁶⁰. Ziaristul american Bernard Nover în „Washington Post” din 2 septembrie 1940 făcînd o paralelă între Tratatul de la Versailles și sentința de la Viena considera primul „mult mai echitabil din punct de vedere al minorităților”, și numește pe al doilea „revizuirea de frontieră făcută cu toporul”⁶¹. Același ziar, din 3 septembrie: „La Versailles minoritățile au avut reprezentanți care și-au dat părerea, pe cînd la Viena, „Hitler a vorbit și italienii au aprobat”⁶².

Ziarul Partidului Comunist Român, „Scînteia”, apărut în număr special, referindu-se la Dictatul de la Viena spunea: „...slugile imperialismului, burghezia și capitaliștii din țara noastră, cît și conducătorii partidelor istorice, au vîndut Nordul Ardealului, căutînd să semene vrajbă în sinul naționalităților conlocuitoare”⁶³.

Astfel de comentarii în presa vremii au fost multiple și ceea ce este demn de reținut că toate, unele într-o formă mai accentuată, altele atenuat, au înfierat abuzul săvîrșit la Viena, susținînd cauza poporului român și unele dintre ele exprimîndu-și părerea că această fărădelege nu va dăinui.

Dealtfel, mersul ulterior al evenimentelor a confirmat că poporul român nu s-a împăcat niciodată cu ciuntirea teritoriului național, cu regimul dictaturii militaro-fasciste și, de aceea, sub conducerea P.C.R. a desfășurat o activă luptă de rezistență pentru ieșirea României din războiul nedrept, antisovietic, alăturarea ei puterilor antifasciste și anulara anacronicului Dictat de la Viena. În această confruntare crîncenă, P.C.R. s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice, revoluționare, de apărare a intereselor vitale ale întregului popor și sub îndrumarea sa masele largi populare din teritoriul răpit s-au ridicat la luptă hotărîtă împotriva ocupanților încît așa cum afirma opinia publică mondială, a-

58 Olimpiu Matichescu. *op. cit.*, p. 146.

59 *Ibidem*.

60 *Ibidem*, p. 124.

61 Arhivele Statului București. Presa americană. dos. 1103. f. 3.

62 *Ibidem*.

63 Arhiva C.C. al P.C.R. „Scînteia” din 30 august 1940.

ceastă fărădelege n-a dăinuit mult. Istoria și lupta de rezistență a maselor condusă de comuniști au confirmat acest postulat și nu a fost nevoie decât de 4 ani pentru ca adevărul istoric să fie restabilit.

2. ADUNAREA DE PROTEST A OAMENILOR MUNCII DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSAUD ÎMPOTRIVA DICTATULUI FASCIST DE LA VIENA

Vestea celor petrecute la Viena a străbătut cu iuțeala fulgerului țara de la un capăt la altul, umplînd de indignare și ură pe toți cetățenii, care copleșiți de această sentință nedreaptă își manifestau într-o deplină unitate, dorința și hotărîrea lor fermă pentru apărarea patriei, a suveranității și independenței ei.

În aceste zile de restriște și grea cumpănă pentru poporul român, ca și în anii precedenți cînd ținea mereu trează vigilența maselor populare împotriva pericolului fascist și milita neconținut pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și a Frontului Popular Antifascist, Partidul Comunist Român s-a situat și de această dată în fruntea mișcării de revoltă a maselor muncitorești, a chemat poporul român la unitate și rezistență hotărîtă împotriva agresorilor fasciști și revizioniști, pentru apărarea integrității teritoriale a patriei. Încă în ziua de 31 august 1940, imediat după ce s-a aflat verdictul apolitic al Dictatului de la Viena, partidul s-a adresat tuturor organizațiilor antifasciste, partidelor burgheze, organizațiilor democratice, personalităților progresiste, tuturor forțelor cu adevărat patriotice pentru a trece neîntîrziat la organizarea în comun a luptei de înlocuire a guvernului dictaturii regale cu un guvern care să respingă hotărîrea arbitrară de la Viena, să asigure apărarea independenței țării, o politică de prietenie cu Uniunea Sovietică, restabilirea egalității în drepturi a poporului român și a naționalităților conlocuitoare.

În aceeași zi, printr-o scrisoare adresată comuniștilor din Transilvania publicată în ziarul „Scînteia”, C.C. al P.C.R. declară Dictatul ca o sentință imperialistă în urma căreia „mase de muncitori, de țărani români, au fost supuse jugului imperialist maghiar”, sentință ce trebuie combătută în mod viguros⁶⁴.

De îndată ce s-a comunicat rezultatul odiosului dictat, întreaga populație românească, muncitori, țărani, intelectuali, funcționari, ostași, ofițeri, în frunte cu comuniști și elemente democratice antifasciste, mai ales din comunele și satele ce urmau să fie desprinse de trupul țării, în adunări populare și-au manifestat atît durerea cît și hotărîrea lor fermă pentru apărarea gliei strămoșești, a integrității naționale. La Prundu Bîrgăului, Telciu, Ciceu-Giurgești, Tîrlișua, Monor, Miceștii de Cîmpie, Singeorz-Băi, etc. vestea celor petrecute la Viena a mobilizat mii de oameni ai muncii în fața primăriilor, unde tineri înflăcărați, bărbați

⁶⁴ V. Netea. *op. cit.*, p. 767.

maturi, femei și bătrâni încărunțiți și-au manifestat deplina lor dezaprobare față de autorii acestei fărădelegi, față de politica trădătoare a guvernului în frunte cu regele⁶⁵. Zeci de mii de muncitori, țărani și intelectuali din toate comunele și satele județului, din primele clipe ale știrii sfișietoare și-au manifestat dorința de a jertfi totul, inclusiv viața, pentru apărarea a ceea ce aveau mai scump și mai prețios, patria.

Apreciind fermitatea cu care masele de oameni ai muncii au înfruntat această abjecție, hotărârea lor categorică de apărare a suveranității și integrității teritoriale, a gliei străbune, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în raportul la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din iulie 1972, spunea următoarele: „... în 1940 oamenii muncii, forțele progresiste, fără deosebire de naționalitate s-au ridicat cu hotărâre împotriva Dictatului de la Viena de dezmembrare a României”⁶⁶.

În acele momente extrem de grele, alături de poporul român s-au ridicat la luptă hotărîtă și elementele progresiste aparținătoare naționalităților colocoitoare a căror repulsie a fost în consens general cu cea a poporului român. Faptul că au trăit și muncit împreună secole de-a rindul, că au luptat împotriva acelorași dușmani comuni pentru libertate națională și socială, avea să-și arate roadele în aceste clipe când întreaga țară era învăluită în doliul tragediei zguduitoare de la Viena.

Conștient de faptul că odioasa sentință pronunțată de puterile fasciste la Viena în august 1940, prin care partea de nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul României și predată Ungariei horthyste, Josza Béla, comunist de mare integritate sufletească, nu a ezitat nici un moment în a demasca și condamna cu hotărâre această aberație, regimul terorist de jaf, introdus de fascismii horthyști, de aliații lor hitleriști, care prin această nelegiuire, făceau o profundă nedreptate poporului român și adânceau disensiunile dintre cele două țări, în folosul Germaniei naziste. În versurile: „Vuie codrul” înflăcăratul comunist și patriot descrie tragedia abătută asupra țării și în special a Ardealului astfel: „Vuie codrul, frunza cade / Un haiduc sub stîncă șade; / ghimpii storc din carne-i sînge, / inima-i de jale plînge / Că Ardealu-i jefuit / Cum e codrul desfrunzit; / grofi-l fură, nemți-l pradă / cu labonții lor grămadă”⁶⁷.

Aceeași atitudine ostilă față de cele petrecute la Viena o manifestau și elementele înaintate ale populației germane din țară și județul nostru. Majoritatea populației germane din România — se spune într-un document — s-a manifestat împotriva cedării Transilvaniei, alipirii ei la Ungaria”⁶⁸. „Populația germană din regiunea Bistriței și Reghinului — se arată în alt document — a semnat un memoriu împotriva alipirii la Ungaria”⁶⁹, iar în timpul demonstrațiilor de protest făcute de

⁶⁵ Relatări de la Dumitru Toma și Traian Drăgan.

⁶⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii socialismului*, Ed. pol., București, 1973, p. 557..

⁶⁷ Josza Béla, *Evocări*. București, 1971, p. 70.

⁶⁸ Traian Bunescu, *op. cit.*, p. 87.

⁶⁹ Arhiva C.C. al P.C.R. Fond 103, dos. 8175. f. 26.

mii de români din orașele mari din întreg nordul Transilvaniei, au fost semnalate seriosaste ciocniri între saxoni și maghiari într-o anumită provincie". În districtul Năsăud conținând minoritățile „germanii au atacat locuințele maghiare, spărgând geamurile și multe persoane au fost rănite. O mulțime de șvabi au manifestat în orașele districtuale strigând: „Jos Dictatul de la Viena“, „Refuzăm reîntoarcerea la Ungaria“⁷⁰.

După cum relatează corespondentul de presă de la București pentru Budapesta „Situația a scăpat complet din mână autorităților locale care au trebuit să stea inactive, în timp ce germanii cîntau cîntece naționale și țineau discursuri antihorthyste“⁷¹. Comentînd natura evenimentelor și manifestațiilor din Transilvania împotriva Dictatului de la Viena, ziarul american „New-York Times“, din 1 septembrie 1940, insera protestele populației din regiunile răpite și îndeosebi ale germanilor, care refuzau cu îndrăjire să trăiască sub stăpînire maghiară⁷², iar serviciul de presă din Istanbul comunica telefonic sub titlul „România trece printr-o criză“, următoarele: „Nu se poate prevedea rezultatul la care va ajunge mișcarea de protest ce ia proporțiile unei revolte. Multe exemple ne-au arătat însă cît de periculos este să te joci cu independența și integritatea unei națiuni conștiente de existența sa națională“⁷³.

Condamnarea Dictatului de la Viena, hotărîrea de a lupta cu orice preț pentru anularea lui, pentru reîncadrarea Transilvaniei în frontierele firești ale României a fost țelul suprem al tuturor manifestațiilor din județ. Din raporturile autorităților horthyste rezultă că „acțiunile de protest continuă în mai multe județe printre care și Bistrița-Năsăud“⁷⁴.

Corolarul tuturor acestor manifestații populare împotriva nedreptății de la Viena a fost adunarea de protest de la Bistrița din 8 septembrie 1940, — se pare ultima manifestare de asemenea proporție — care s-a desfășurat în Piața Unirii din oraș, înmănușchind cîteva mii de reprezentanți ai tuturor localităților din județ⁷⁵.

Inițiată și organizată de organizația județeană de partid și Partidul Social-Democrat în fruntea cărora se aflau neînfricatul comunist, patriot și înflăcărat luptător pentru independență și suveranitate națională Traian Banciu și vechiul socialist Enea Grapini, care datorită muncii sale neobosite pentru unirea Transilvaniei cu România a făcut parte din C.N.R.C. ca reprezentant al socialiștilor, adunarea de protest din orașul Bistrița a întrunit toate categoriile, tineri și vîrstnici, bătrîni și femei, elevi, intelectuali și studenți, ofițeri și soldați, reprezentanți ai micii burghezii precum și importante pături ale burgheziei, oameni ai muncii de naționalitate maghiară, germană, evrei, care animați de același ideal, apărarea integrității teritoriale a patriei și a intereselor naționale, au

70 Arhivele Statului București, Fond Min. Propag. Naț., dos. 1093/1940, f. 25.

71 *Ibidem*.

72 Arhivele Statului București, Fond Presa externă, dos. 1105, f. 3.

73 *Ibidem*, dos. 1095/1940, f. 61.

74 G. Zaharia, L. Vajda ș.a., *Rezistența antifascistă în partea de Nord a Transilvaniei*, Ed. Da-cia, Cluj-Napoca, 1975, p. 118.

75 V. Ilovan, *Aspecte ale luptei de rezistență a maselor populare din jud. Bistrița-Năsăud în timpul ocupației fasciste*, în „Arhiva Someșană“, vol. III, 1975, p. 17.

trecut peste deosebirile de vederi politice, întrunindu-se în această mare adunare pentru a protesta împotriva aceluia, care în mod abuziv, lără a ține seama de interesele poporului român, au hotărât împotriva voinței sale amputarea unei părți din trupul României și acordarea lui fascismului horthyst. Sub faldurile tricolorului au sosit năsăudenii, cei de pe Valea Birgăului, cei de După Tîrg și din celelalte părți ale județului, unii cu trăsurile, cei de pe Valea Șieului pe jos, pentru a-și uni gândurile și cugetul în apărarea acestei vetre strămoșești care a fost și este a noastră din totdeauna.

Pentru buna organizare și reușila adunării s-a constituit un comitet din care pe lângă cei doi inițiatori mai făceau parte grupul de militanți vîrstnici și tineri, români și de alte naționalități format din : dr. Mihail Anton din Năsăud, frații Giurgiu, ing. Aurel și Pavel Șomfelean din Galații Bistriței, Ioan Buia student, Ioan Goța ziarist din Bistrița, Nicolae Jauca student din Mijlocenii Birgăului, Grapini Nicolae funcționar din Caila, I. Ciochia, grefier la Tribunalul din Bistrița, Duduța Loghin. Frații Petringel din Bistrița, Dumitru Zăgrean, frații Făgărășan, Martin Hartig, Mihail Johrendt, constructori, toți din Bistrița, și încă un număr însemnat de sobari, fierari și limplari ale căror nume nu au fost identificate⁷⁶.

Înainte de începerea adunării propriu-zise, mulțimea de participanți, în mijlocul cărora se ridica parcă mai înălțătoare ca oricînd statuia lui Andrei Mureșanu, sub pădurea de drapele tricolore intona cîntece patriotice și revoluționare. Se cînta marseilleza revoluționarilor din 1848, „Deșteaptă-te române”, a cărui autor a fost bistrițeanul Andrei Mureșanu, „Pe-al nostru steag”, „Trei culori”, „Pui de lei” etc., se scandau lozinci împotriva hotărîrii absurde și din al căror conținut se putea desprinde foarte clar hotărîrea lor și a celor pe care îi reprezentau de a-și apăra glia străbună și de a nu accepta un regim care n-a fost aprobat niciodată și care a fost impus împotriva voinței poporului român.

Durerea era atît de mare încît pe lângă protestele vehemente și pline de ură mulți participanți la adunare, plîngeau și cereau să participe alături de armată pentru apărarea integrității naționale. În legătură cu această stare de spirit, într-un raport al său, Regimentul 7 jandarmi Someș relata următoarele : „în acest județ (este vorba de județul Bistrița-Năsăud n.n.) s'au văzut oameni plîngînd și protestînd împotriva cotoșirii părții de Nord a Transilvaniei de către Ungaria horthystă”⁷⁷.

După cum rezultă din relatările mai multor participanți, adunarea de protest de la Bistrița a înfierat cu multă hotărîre ușurința cu care guvernul român în frunte cu regele au acceptat odioasa sentință impusă de Hitler și Mussolini. În cuvîntul său ing. Enea Grapini, unul dintre principalii inițiatori ai acestei adunări, făcînd o retrospectivă asupra evenimentelor din ultimii 20 de ani și mai cu seamă după Unirea Transil-

⁷⁶ Enea Grapini. *Adunarea de protest din orașul Bistrița împotriva Dictatului de la Viena*, p. 1 (lucrare în manuscris).

⁷⁷ Arhiva M.F.A. — M.St.M. Fond 352. Dos. 4. f. 1069.

vaniei cu România, eveniment în a cărui realizare a jucat un rol important, referindu-se la actul abuziv săvârșit de cele două puteri fasciste împotriva României spunea : „nimeni nu are dreptul și nici competența să discute problema cedării sau împărțirii Transilvaniei, fie el rege, guvern sau parlament, aceea fiind definitiv rezolvată prin votul celor 1228 de delegați cu mandate și plebiscitar de masele mari ale poporului nostru, la Alba Iulia (...) din aceeași zi de 1 Decembrie 1918”⁷⁸. Adunarea populară din Bistrița a dezaprobat în mod unanim sentința ilegală de amputare a unei părți din trupul gliei strămoșești, susținând că oamenii muncii „...din acest colț de țară al teritoriului nostru național, din Bistrița-Năsăud, noi toți care reprezentăm aici ca delegați ai poporului nația noastră, protestăm contra acestui dictat pronunțat la Viena, acceptat laș de toți factorii responsabili ai țării”⁷⁹. Și aici, ca în întreaga țară, adunarea de protest s-a pronunțat nu numai împotriva celor două capete înfierbântate ce au inițiat și săvârșit acest act inuman, detestat nu numai de poporul român dar și de majoritatea popoarelor lumii, ci și împotriva tuturor celor ce l-au acceptat. „Noi am rămas aici — spunea vorbitorul — cu țara sfîșiată... dar să nu disperăm, să ținem sus capul... să ne aducem aminte de cuvintele poetului: „Cel tare nu plînge, temniți sparge și lanțuri frînge...” și noi, în lunga și încercata noastră istorie, am mai dărimat temnițe și am frînt lanțuri și o vom mai face și acum... Să privim cu calm lucrurile, prin comportarea noastră înțeleaptă și chibzuită, să avem grijă să nu provocăm... căci și așa vom fi provocați”⁸⁰.

Adunarea de protest a tuturor categoriilor de oameni ai muncii din județul Bistrița-Năsăud s-a încheiat prin cuvîntul tînărului gazetar Ioan Goga, care a primit sarcina de a mobiliza populația și în numele tinerilor militanți îndemna participanții la luptă fermă împotriva odiosului dictat și la sacrificiul suprem dacă va fi nevoie, pentru apărarea unității și suveranității naționale.

În același entuziasm și atmosferă înălțătoare, miile de participanți pentru care Piața Unirii la un moment dat a devenit neîncăpătoare, fiind masați și pe străzile din jur, s-au încolonat în rînduri de cîte 6 și sub faldurile drapelului tricolor împodobite cu panglici roșii, cîntînd mai ales „Deșteaptă-te române” și „Pe-al nostru steag”, au manifestat pe străzile orașului iar în cele din urmă s-au oprit în fața prefecturii scandînd lozincile: „Jos Dictatul de la Viena”, „Nu cedăm Ardealul”, „Să piară trădătorii poporului român”, „Nici o palmă de pămînt fascistilor horthyști”⁸¹, etc. La insistențele mulțimii de manifestați, prefectul județului a fost nevoit să-și facă apariția în balconul prefecturii, moment în care întreaga mulțime a cerut să fie înarmată pentru apărarea suveranității și integrității teritoriale⁸².

⁷⁸ Enea Grapini, *op. cit.*, p. 4.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 5.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Relatare de la Dumitru Toma, participant la adunarea de protest.

⁸² V. Ilovan, *op. cit.*, p. 17; vezi și „Ritmuri” — supliment al ziarului „Ecolul” din decembrie 1975, p. 9.

Încercările neinspirate ale prefectului de a liniști pe manifestanți și a-i convinge să plece la casele lor pentru că nu mai răspunde de securitatea nimănui, i-au îndrjit peste măsură pe aceștia. Nemulțumiți de atitudinea prefectului, de poziția sa față de îndoielnică, și aflând că pe clădirea primăriei orașului se află deja arborat, în mod provocator un drapel străin țării noastre, mulțimea agitată s-a îndreptat spre această clădire pentru a-l înlocui cu drapelul românesc. Demonstrând de la prefectură spre primăria orașului, pe strada Lemnelor (în prezent C.A. Roșii), din clădirea actualului tribunal, elemente provocatoare șovine au fotografiat manifestanții și au aruncat cu pietre și bolovani în ei, astfel că la un moment dat s-a produs o mică busculadă între manifestanți și provocatori care s-a aplanat prin intervenția unui pluton de soldați români, ce s-a alăturat și el populației care demonstra prin oraș. Ajunși în fața primăriei orașului, un grup de manifestanți s-a desprins din mulțime, a intrat în clădire, a luat drapelul pus de horthyști și l-au înlocuit cu cel românesc. După aceasta demonstrația a continuat pe străzile orașului pînă înspre seară cînd participanții, la intervenția autorităților locale, au trebuit să părăsească orașul, plini de mîhnire că, în aceste clipe atît de grele și zguduitoare pentru poporul român, nu găseau înțelegeri și sprijin pentru apărarea gliei strămoșești, a integrității ei.

Presa și radiodifuziunea străină au fost receptive la adunarea de protest de la Bistrița și au interpretat în mod favorabil atitudinea de protest a românilor, maghiarilor și germanilor împotriva Dictatului de la Viena. Astfel, postul de radio Londra a comentat în emisiunile sale de marți 10 septembrie, demonstrațiile de protest de la Bistrița⁸³, iar un buletin contrainformativ din 9 septembrie 1940, tralînd starea de spirit din rîndurile populației germane din județ preciza următoarele: „Germanii sînt nemulțumiți că la Conferința de la Viena, nu s-a ținut seama de dorința lor ca sașii din județul Năsăud să rămînă în România”⁸⁴.

Deși elemente progresiste din rîndurile populației maghiare din oraș și mai ales tărînimea erau împotriva alipirii la Ungaria horthystă și nu fără motiv — grupurile șovine din localitate au reușit să atragă de partea lor diferite categorii de cetățeni folosindu-i drept unelte de provocare. După cum mărturisește același Dumitru Zăgorean, în timpul desfășurării adunării de protest astfel de provocatori au încercat să fotografieze în mod clandestin participanții, pentru a se răfui cu ei mai tirziu, iar alții urcați în podul boiangeriei lui Fabian Domokos, erau pregătiți să tragă cu arma în populația pașnică ce manifesta împotriva actului arbitrar, săvîrșit peste voința poporului român. Numai frica unora dintre ei, de răzbunarea mulțimii din piață i-a oprit să nu declanșeze armele⁸⁵. De fapt, după adunare, aceste grupări strigau lozinci fasciste antiromânești⁸⁶. Toate aceste acte provocatoare au produs multă îndig-

⁸³ Enea Grapini, *op. cit.*, p. 7.

⁸⁴ Arhiva C.C. al P.C.R. Fond 50, dos. 1704, f. 230.

⁸⁵ Relatare de la Enea Grapini și Dumitru Zăgorean, participanți la adunare.

⁸⁶ Enea Grapini, *op. cit.*, p. 6.

oare și dispreț, atât în rîndurile oamenilor muncii români, cit și ale celor aparținînd naționalităților conlocuitoare din județ.

În mod vădit provocator și cu mult iz de învrăjpire între români, maghiari și germani, între poporul român și vecinii săi, a fost tipărit și difuzat în județ, imediat după Dictat, necrologul pamflet care elogia și preamărea în mod cu totul ostil abuzul și „obiectivitatea” nedreptății de la Viena, săvîrșit de cei doi satrapi ai omenirii, Hitler și Mussolini, împotriva poporului român. Astfel, propaganda fascistă își permitea orice pentru a-și atinge țelurile propuse. În acest scop recurgea la insulte, calomnii, defăimări, iar în cazul tragediei poporului român din august 1940, la ironii abjecte, cu scopul de a semăna învrăjpire între poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

Că la baza întregii activități fascisto-horthyste erau așezate numai principiul de acaparare, naționalism și șovinism ne-o dovedește și apariția broșurii intitulată : „**Fără milă**” imprimată și difuzată din ordinul guvernatorului Horthy Miklos, care cuprindea programul de educație fascistă, crezul horthyștilor și linia de conduită a acestora față de români. „Voi suprima pe fiecare valah care îmi iese în cale (...) Noaptea voi aprinde satele valahe. Voi trece prin ascuțișul săbiei întreaga populație. Voi otrăvi fîntînile. Voi sugruma sugarii la sinul mamelor (...). Nu voi avea nici o milă pentru nimeni. Nici pentru copii, nici pentru mama în stare binecuvîntată (...). Răzbanare. Fără milă, cruntă răzbanare! (...). Las' că fac eu politică națională”⁸⁷. Toate aceste acte provocatoare de propagandă fascistă au produs multă indignare și dispreț în masele largi de oameni ai muncii români, maghiari și germani care animați de idealuri de unitate și libertate națională, sub conducerea comuniștilor, au luptat pe multiple planuri împotriva cotropitorilor horthysto-fasciști.

Încă din primele zile ale ocupației fasciste-horthyste, P.C.R. înfrunzind cu eroism condițiile grele ale ilegalității, s-a afirmat ca forță organizatoare și conducătoare a mișcării de rezistență antifascistă a apărării intereselor vitale ale poporului român. „P.C.R. — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — numeroase cercuri politice, Madosz-ul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să treacă la luptă armată, pentru apărarea integrității patriei”⁸⁸.

Sub conducerea partidului comunist oamenii muncii din județ îndiferent de naționalitate, alături de întregul popor, s-au ridicat la luptă hotărîtă împotriva asupritorilor fasciști și horthyști, au organizat diverse acțiuni de sabotaj economic, greve ale muncitorilor de la întreținerea căilor ferate, a construcției liniei Sărățel-Deda și de la cele două tunele, ale tăietorilor de lemne de la Colibița și ale muncitorilor de la Fabrica de teracotă, neprezentări la ordinele de chemare, concentrare

⁸⁷ Traian Bunesco. *op. cit.*, p. 205.

⁸⁸ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I. București, 1963. p. 374.

și rechiziții, dezertări din armata maghiară și altele, care au contribuit la zguduirea ocupației fasciste și în același timp la afirmarea tot mai accentuată a dorinței de unitate, libertate, integritate teritorială și de anulare a dezonorantului Dictat de la Viena, din aceea tragică și fatală vară a anului 1940⁸⁹.

Corolarul tuturor acțiunilor antifasciste, antirăzboinice, de întoarcere a armelor împotriva Germaniei naziste, pentru democrație și progres, a fost mărețul act istoric de la 23 August 1944, act ce a determinat o profundă și radicală cotitură în viața poporului român, a destinelor sale, și în același timp a deschis patriei noastre zărilor senine ale unei noi ere sociale, era socialismului luminos.

Conștienți de rolul și menirea lor în noua orînduire socială, oamenii muncii din județ, români maghiari și germani, mobilizați de istoricul Program al P.C.R., de hotărârile celui de al XI-lea Congres al P.C.R., alături de întregul popor depun eforturi susținute pentru realizarea obiectivelor ce le revin în scopul ridicării acestui străvechi pămînt strămoșesc pe noi culmi de civilizație și progres.

⁸⁹ V. Ilovan. *op. cit.*, p. 15 și urm.

ACTIONS DES MASSES POPULAIRES DU DÉPARTEMENT DE BISTRIȚA-NĂSĂUD CONTRE L'ODIEUX DIKTAT DE VIENNE.

RÉSUMÉ

Situé dans la nord-ouest de la Roumanie Socialiste, du département Bistrița-Năsăud, ancien siège culturel et de civilisation, a affronté dans sa millénaire existence toutes les vicissitudes de l'histoire, y compris l'injustice historique d'août 1940.

Dans ce département, où vivent et travaillent depuis des siècles les Roumains, les Hongrois et les Allemands, la haine contre le fascisme, contre la politique révisionniste de l'horthysme s'est manifestée dès l'apparition des premiers noyaux fascistes. Ainsi, le 1 décembre 1932, des centaines des travailleurs de la ville de Bistrița et des villages voisins ont manifesté sur les rues de la ville contre la politique révisionniste de fascisation et de discord nationale. Les éléments démocratiques et progressistes de la population roumaine, allemande et hongroise ont apporté une riposte accrue contre la fascisation du pays, contre la politique d'arrachement de l'indépendance, de la souveraineté et de l'intégrité du pays. Dans cette situation politique, un rôle important ont joué les journaux hebdomadaires „Săptămîna” et „Bistrizer Deutsche Zeitung”, qui, de nombreuses fois, ont démasqué les intentions néfastes du fascisme allemand, des légionnaires et du révisionnisme fasciste — horthyste. Les articles „Le manque d'une satisfaction spirituelle”, „L'amour de la patrie et la politique révisionniste horthyste”, „Les agneaux”. „Le Front National du Travail” etc. démasquent le véritable visage du fascisme, le caractère antidémocratique et antitraité de la politique bourgeoise — foncière, ainsi que la fousseté de la propagande nationale-socialiste d'attirer la population dans ces organisations.

Le traité économique conclu entre la Roumanie et l'Allemagne fasciste a eu des conséquences néfastes, surtout pour les ouvriers et les autres employeurs. Le système d'approvisionnement s'en est ressenti également dans l'économie de notre département, dans le manque du revêtement et dans l'augmentation des prix.

L'époque antérieure à l'odieux Diktat de Vienne est parsemé par des mouvements politiques et sociaux. La population roumaine, hongroise et allemande, sachant les intentions révisionnistes de la politique

horthyste, s'est prononcée de nombreuses fois contre les revendications hongroises. Ainsi, la population allemande du département de Bistrița-Năsăud sollicite au gouvernement roumain l'accueil dans les gardes nationales roumaines et leur armement pour défendre la territoire ancestral.

On constate des mouvements antirévissionistes dans les rangs de la population hongroise du département et surtout parmi les paysans, très inquiets d'une éventuelle occupation horthyste qui les aurait dépossédés des terres reçues par la réforme agraire donnée par l'état roumain.

Dans ces criconstances d'un total isolement de notre pays, quand le fascisme horthyste voulait monopoliser injustement la territoire de la Transylvanie, le seul parti politique qui se soit élevé contre ces tendances a été le P.C.R. Mais, malgré tous les avertissements, les démonstrations, malgré toutes les normes du droit international, les dirigeants des deux états fascistes de l'Europe, l'Allemagne et l'Italie, ont imposé à la Roumanie, le 30 août 1940, l'odieuse injustice de Vienne, par la quelle on arrache du territoire roumain une surface de plus de 43.000 kmo ayant une population de 2.600.000 et l'on cède à l'Hongrie horthyste.

La nouvelle de ce qui s'est passé à Vienne a rempli d'indignation et de haine tous les citoyens du pays et surtout ceux du territoire occupé.

Dans ces temps malheureux pour le peuple roumain, le P.C.R. s'est situé une fois de plus en tête des actions de proteste contre le diktat fasciste. A son appel, les masses de travailleurs se sont élevés pour défendre les frontières nationales, pour anuler l'injustice de Vienne et remplacer le gouvernement de la diktature royale avec un gouvernement qui assure la défense de l'indépendance et de la souveraineté nationale, de l'égalité en droits de tous les citoyens du pays.

Les travailleurs du département, joignant les actions de proteste du pays, se sont réunis, sous la direction des communistes et des socialistes, à 8 septembre 1940, dans la Place de l'Union, de Bistrița, et ils ont protesté véhémentement contre l'ineptie de Vienne. Des milliers d'ouvriers, de pyssans et d'intellectuels — Roumains, Hongrois et Allemands — se sont prononcés à l'unanimité contre le diktat et l'annexion à l'Hongrie horthyste.

Pendant les quatre ans d'occupation fasciste, sous, la direction du parti communiste, les travailleurs du département ont organisé des actions de sabotage économique, des grèves, ils ont refusé de se présenter aux ordres de l'armée, ils ont déserté de l'armée, actions qui ont secoué profondément l'occupation fasciste. Le corolaire de toutes ces actions a été l'acte historique de 23 Août 1944 qui a provoqué un profond et radical tournant dans la vie du peuple roumain, dans ses destins, ouvrant à notre pays une nouvelle ère sociale, l'ère du socialisme.